

Türkiye'nin Avrupa Birliği Serüveni: Tehditler ve Fırsatlar Dikotomosi

Turkey's Adventure On The Way To
European Union: Dichotomy Of Threats
and Opportunities

Zeynep Önal

Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Öğrencisi

Özet

Bu makale Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkisindeki temel dinamiklere ve dengelere odaklanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin AB ile ilişkisinde iki hakim paradigma inşa etmiştir. Bu paradigmalardan kökleri ve argümanları Türkiye kültürü ve tarihi baz alınarak değerlendirilmiştir. Makale, şartlar ve argümanlar değerlendirildiğinde Türkiye'nin olası AB üyeliğinin bir tehditler ve fırsatlar dikotomisi oluşturacağı savunusundadır.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, Avrupa Birliği, Kültürcü Söylem, Muasırlaşmak.*

Abstract

This article focuses on the basic dynamic and balance in Turkey's relations with the European Union. In this context, Turkey's relations with the European Union has built two dominant paradigms. Roots and arguments of these paradigms were evaluated based on the history and the culture of Turkey. When the terms and arguments considered, this article is in defense of that Turkey's possible European Union membership will create a threats and opportunities dichotomy.

Keywords: *Turkey, European Union, Cultural heritage discourses, Modernization.*

*Türkiye'nin
Avrupa Birliği
mücadelesi iniş ve
çıkışlarla tam 55
yıldır sürmektedir.
Bugün
çözüksüzlük
noktasına yakın
olan bu ilişki
1963 yılında
Türkiye'nin
AET'ye (Avrupa
Ekonomi
Topluluğu)
girmesiyle
başlamıştır.*

1. Türkiye'nin Avrupa Birliği mücadelesi iniş ve çıkışlarla tam 55 yıldır sürmektedir. Bugün çözümsüzlük noktasına yakın olan bu ilişki 1963 yılında Türkiye'nin AET'ye (Avrupa Ekonomi Topluluğu) girmesiyle başlamıştır. Ankara Anlaşması'yla gerçekleşen bu ortaklık bir nevi "gümrük birliği" oluşturmuştur. Böylece topluluk, Türkiye ekonomisini geliştiren, ülkenin yüzünü Batı'ya döndüren başlangıç adımı olarak AB - Türkiye tarihinde yerini almıştır. AET'nin ardından gelen en önemli somut gelişme 1987 yılındaki AB'ye tam üyelik başvurusudur. 1987'deki başvuruya başlayan süreç aday ülke statüsünü kazanma, katılım ortaklığı yürütme ve sonrasında ki müzakerelerle günümüze ulaşmıştır. Bu zaman aralığında AB'ye ilişkin her gelişme Türkiye'de yeni tartışma ve çatışmalara sebep olmuştur. Bu tartışmalar toplumu AB'ye karşı olumlu ve olumsuz olmak üzere iki tutumda kutuplaştırmıştır. Söz edilen iki hakim tutum konjonktüre, siyasi parti programlarına ve sivil toplum örgütlerine bağlı olarak şekillenmiştir.

2. AB'ye katılmaktan yana olan kesim düşüncelerini genellikle ekonomik kalkınma, refah seviyesinde yükseliş, insan hakları ve çağdaşlık gibi argümanlar üzerine temellendirmektedir.

2.1. Bu noktada AB'nin sağladığı imkanlar ve network dikkat çekicidir.

Sahiden de Avrupa Birliği üyesi olmak serbest ekonomi alanı ve dolaşım imkanı sunmaktadır.^[1] Bir başka deyişle AB çok kuvvetli bir ticaret ağı sunarak üye ülkelerin ekonomilerine büyük katkı sağlamaktadır.

2.2. AB'nin üye ülkelere bir diğer katkısı da düzenlediği zorunlu programlarla iyileştirilen eğitim sistemidir. Birlik, üyelerine spesifik eğitim programları ve periyodik hedefler hazırlayarak ülkelere bir nevi ev ödevi vermektedir. Uygulanan projelerin neredeyse tamamı da amacına ulaşarak güçlü ve reformist eğitim kültürü inşa etmektedir.

AB'nin ekonomide olduğu gibi eğitimde de kararlı bir gelişim politikası izlemesi Türkiye için oldukça cazip bir diğer detaydır. Zira Türkiye'nin AB'ye üye olması artık kısır döngüye girmiş olan sıkıntılı eğitim sistemine ve yetersiz ekonomiye çare olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda AB üyeliğini destekleyen kesimin oportünist ve rasyonel şekilde hareket ettiği iddia edilebilir. Bu durum AB taraftarı kesimin kârı maksimize ederek ülke çıkarlarını ve gelişimini önceleyen bir tavır içinde olduğuna yorulabilir.

2.3. Yukarıda bahsedilen argümanların yanı sıra AB üyeliğine destek oluşturan bir diğer faktör Türkiye'deki "muasırlaşma" kaygısıdır.

Son Osmanlı dönemi ideologlarından Abdullah Cevdet'in geliştirdiği "Batıcılık", cumhuriyetin kurulmasıyla beraber neredeyse devlet ideolojisi haline gelmiştir. Erken cumhuriyet döneminde kurucu elitin yüksek standartları yakalama amacıyla yürüttüğü bu strateji "muasırlaşma" olarak kodlanmıştır. Muasırlaşmak, muasır medeniyetler seviyesine erişmek, devletin ve vatandaşların öncelikli hedefi olarak işlenmiştir. Bu bağlamda devlet yüzünü Batı'ya çevirmiş, çoğunlukla Batı'nın değer ve gelişmelerini esas

[1] Ali Murat Yel, Avrupa Birliği'nin Kültürel Entegrasyonu, Köprü Dergisi, 2004.

almıştır. Uygulanan politikalar ve entegre edilen yeni sistem dönemin ideoloğu Abdullah Cevdet'in "...tek bir istikametimizin olduğunu zira dünya üzerindeki tek medeniyetin Avrupa Medeniyeti olduğunu..." diye ilerleyen sözlerini hatırlatmıştır.

Buradan hareketle AB, Türkiye'de ulaşılması gereken bir değer olarak görülmektedir. Bu da AB üyeliğinin çağdaşlaşmayla ilişkilendirilmesinin altında yatan sebeplerden başlıcasıdır. Ayrıca AB'ye olumlu bakış açısını besleyen önemli kanallardan biri olarak görülmektedir.

3. Türkiye'deki Avrupa Birliği algısının diğer yüzü ise negatif bakış açısidir.

3.1. AB'ye yöneltilen eleştirilerin çoğu AB'nin kültürcü söylemine dayanmaktadır. Bilindiği üzere kültürcü söylem Avrupa Birliği kurulduğundan beri birliği domine eden izolasyoncu bir düşünce tipidir. Avrupa'nın Hristiyan temelli kültürü ve içedönük yapısı da bu anlayış üzerine inşa edilmiştir.

Türkiye'deki eleştiri ve endişeler değerlendirildiğinde AB'deki kültürcü söyleminin ötekileştirici ya da asimile edici tarafıyla karşılaşmaktadır. Zira Avrupa Birliği üye devletler üzerinde bir üst kimlik ve ortak kültür oluşturma çabasıdır. Kurulan enstitüler, organizasyonlar ve programlar genel itibarıyla bir kültür inşasına hizmet etmektedir.

Bu bağlamda Avrupa merkezci tarih yazımı, Hristiyan kimliğini öncelleyen yayınlar^[2], AB bayrağı vurgusu, Euronews, Eurosport, SKY, Arte, European vb. medya kuruluşları, Jean Monnet bursu, Eurovision, film festivaleri ve Avrupa Şampiyonlar Ligi / Euroleague gibi organizasyonlar ortak bir Avrupa kimliği ve kültürü için atılan adımlardan bazılarıdır.

3.2. Bu kültürel entegrasyon çabasına ilaveten Birliğin birleşik devletmişçesine bir üst kimlik kurarak "Avrupalı" olmayı öncelmesi Türkiye'de ciddi kaygılara yol açmaktadır. AB'nin ulus devlet milliyetçiliğine ters düşen uygulamaları Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dinamiklerini büyük oranda sarsmakta ve rahatsız etmektedir.

3.3. Bu noktada inanç faktöründen de bahsetmek gerekir zira AB karıştırlarının dikkat çeken hassasiyetlerinden biri de dindir.

Halkın İslami reflekslere sahip olan kesimi AB'ye çok daha eleştirel bir gözle bakmaktadır. Zira her iki taraf için de Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği tarihsel bellekte İslamiyet- Hristiyanlık çatışmasına referansla gündeme gelmektedir.^[3] Bazı AB'li siyasilerin din farklılığı üzerinden yaptıkları ayrıştırıcı yorumlar da Türkiye'deki algıyı perçinleyen bir unsur olmuştur. Buna örnek olarak İtalya milletvekili Borghezio'nun Türkiye'nin üyeliğine

AB'ye yöneltilen eleştirilerin çoğu AB'nin kültürcü söylemine dayanmaktadır. Bilindiği üzere kültürcü söylem Avrupa Birliği kurulduğundan beri birliği domine eden izolasyoncu bir düşünce tipidir. Avrupa'nın Hristiyan temelli kültürü ve içedönük yapısı da bu anlayış üzerine inşa edilmiştir.

[2] Bülent Şenay, Avrupa Birliği'nin Dini Kimliği ve Avrupa'da Dinler: Hristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm, Budizm Ve İslam, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sayı 1, 2002

[3] Mehmet Birekul, Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliğine Karşı Avrupa'da Yükselen Kültürcü Söylem ve Din Faktörü: Avrupa Basınından Okumalar

Türkiye'nin AB üyeliği toplumdaki iki farklı görüşle değerlendirilmektedir. Üyeliği destekleyenler ve desteklemeyenler arasında şekillenen bu durum dönemin siyasi konjonktürüne, ekonomisine ve dünya şartlarına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.

ilişkin yaptığı “Avrupa'nın Hristiyan kimliğini yeniden keşfedip koruması gerekiyor.” yorumu verilebilir.

Yetkililerin yanında Avrupalı medya da bu süreçte belirleyici rol oynamıştır. Aachener Zeitung, Der Tagesspiegel, Financial Times Deutschland, Reuters, Die Welt, Die Presse, Panaroma ve Nürnberger Nachrichten gibi önemli medya kuruluşları “Türkiye'nin yeterince Avrupalı olmadığına, Asya'da kalması gerektiğine” ilişkin çok sayıda katı yorum yapmışlardır.^[4] Kısacası, AB basınında, bürokrasisinde ve siyasetinde Türkiye'nin İslami kimliği ciddi bir problem olarak lanse edilmiştir. Bu atmosfere bağlı olarak Türk halkının belli bir kesiminde olumsuz AB profili oluşmuştur.

4. İronik olarak, Avrupa Birliği teoride din özgürlüğüne büyük önem atfetmiştir. AB Anayasası'nın 6. maddesinde din özgürlüğü garanti altına alınmıştır. Yine aynı belgenin 52. maddesinin 3. paragrafı da dinî geleneklerin altını çizmektedir.

Ayrıca bireysel özgürlüklerin yanında dinin devletle ilişkisi de çerçevelendirilmiştir. Üye ülkelerin dinle ilişkileri 3 tip laiklik başlığı altında düzenlenmiştir. Buna göre devletin dinle ilişkisi *inançlara bağlı, kültürel düzeyde ilişkili ve tarafsız* olmak üzere kategorize edilmiştir.^[5]

Görüldüğü üzere AB inanç meselesindeki sınırlarını ve tutumunu hukuki olarak teyit etmiştir. Fakat tüm bu “dine saygı” temalı düzenlemelere rağmen AB'nin bir Hristiyan kulübü müşçesine^[6] kullandığı İslamofobik ve ötekileştirici retorik yadsınamaz bir gerçektir. Pratiği ile teorisi uyuşmayan Avrupa'nın bu bilişsel uyumsuzluğu Türkiye'de AB'ye yönelik güven-sizliğe neden olmuştur.

Bunun yanında AB üyeliği dahilinde zorunlu din derslerinin kaldırılması, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın feshedilmesi ve misyonerlik faaliyetlerinin din özgürlüğü olarak değerlendirilmesi de AB'ye ilişkin endişeleri tetikleyen unsurlar arasında sayılmaktadır.^[7]

5. Toparlamak gerekirse Türkiye'nin AB üyeliği toplumda iki farklı görüşle değerlendirilmektedir. Üyeliği destekleyenler ve desteklemeyenler arasında şekillenen bu durum dönemin siyasi konjonktürüne, ekonomisine ve dünya şartlarına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu konu iki farklı yaklaşımı sentezleyerek incelendiğinde muhtemel AB üyeliğinin Türkiye için bir tehditler ve fırsatlar dikotomisi yaratacağı görülmektedir.

Şüphesiz, Avrupa Birliği, Türkiye'ye ekonomi, eğitim ve teknoloji gibi alanlarda kalkınma imkanı sunmaktadır. Ancak yine aynı AB çoğulculuk,

[4] Mehmet Birekul, Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliğine Karşı Avrupa'da Yükselen Kültürcü Söylem ve Din Faktörü: Avrupa Basınından Okumalar

[5] İlyas Çelebi, Avrupa Birliği Sürecinde Karşılaşılması Muhtemel Dini-Kültürel Sorunlar

[6] Bünyamin Solmaz, Avrupa Birliği İçinde Türk Dini Hayatının Geleceği “Ümitler ve Korkular”, Aybil Yayınları, Konya, 2012

[7] Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Girişinin Din Boyutu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001

kültür ve kimlik gibi kavramlar üzerine gösterdiği refleksleriyle Türkiye’de büyük bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu şartlar altında ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürebilmesi için yeni düşünce modellerine ve alternatiflere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada, özellikle Brexit sonrası AB varlığının sorgulandığı günlerde, akademide kuvvetlenen Kozmopolitan söylem büyük önem arz etmektedir. Kozmopolitan söyleme göre AB’nin gelecekte dünya sahnesinde etkili ve alternatif bir aktör olabilmesi için ‘kozmpolitan’ ve ‘çoğulcu’ bir kimlik geliştirmesi gerekmektedir. Alman sosyolog Beck ve Jürgen Habermas, Gerard Delanty gibi başarılı akademisyenlerin inşa ettiği bu görüş, Türkiye-AB ilişkilerini çözümleyecek ve Türkiye’nin AB’ye girmesini sağlayacak olan düşünce setidir. Zira bu perspektife göre Türkiye’nin AB üyeliği kazan-kazan durumu oluşturacak, yani her iki tarafı da geliştirecektir. Avrupa Birliği, Türkiye ile beraber çoğulcu ve kozmpolitan bir yapıya bürünerek güçlenecektir. Türkiye ise AB’nin bir parçası olarak birçok alanda atılım yaşayacaktır.

AB- Türkiye ilişkisini incelerken yıllardır aynı argümanlar üzerinden tartışıldığı unutulmamalıdır. Tartışılan argümanlar artık eskimiş, yeni dünya düzenine ve çözüm önerilerine cevap vermeyen düşünce tiplerinin bir sonucudur. Biraz önce bahsedildiği gibi, bugün “çözumsuzlük noktasında” olarak nitelendirdiğimiz bu ilişkiyi çift taraflı bir kazanca çevirmek adına yeni perspektiflere ve alternatiflere başvurmak gerekmektedir. Bu kapsamda her iki taraf da güncel şartlar ve avantajlar üzerinden hareket etmelidir. Bir başka deyişle, her iki taraf da pragmatist ve rasyonel bir tutum içinde olmalıdırlar. Kozmpolitan söylem yıllardır AB’yi domine eden költürcü söyleme bir alternatif olarak AB’yi yeniden yapılandırarak gücünü konsolide edebilir, Türkiye’yi de bu yapının bir parçası haline getirebilir. Türkiye’nin AB ile kurduğu ilişkinin istikbali günümüzün ve geleceğin siyasetçilerinin benimseyeceği perspektife göre şekillenecektir.

